

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ Й ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ,
ЖУРНАЛІСТИКИ ТА МИСТЕЦТВ
КАФЕДРА АНГЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ
ІМЕНІ ОЛЕГА МІШУКОВА**

ЗАТВЕРДЖЕНО

на засіданні кафедри англійської філології
та світової літератури імені Олега Мішукова
протокол №2 від 2 вересня 2025 р.
завідувачка кафедри

(доц. Ю. Кіщенко)

**СИЛАБУС ОСВІТНЬОЇ КОМПОНЕНТИ
ОСНОВИ НАУКОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ ІНОЗЕМНИМИ МОВАМИ**

Освітня програма	053 Психологія
Спеціальність	053 Психологія
Галузь знань	05 Соціальні поведінкові науки
Освітня програма	054 Соціологія
Спеціальність	054 Соціологія
Галузь знань	05 Соціальні поведінкові науки

Івано-Франківськ 2025

Опис курсу

Назва освітньої компоненти	Іноземна мова за професійним спрямуванням
Тип курсу	Обов'язкова компонента
Рівень вищої освіти	Перший (бакалаврський) рівень освіти
Кількість кредитів/годин	2 кредити / 60 годин
Семестр	IX семестр
Викладач	Олександр Свиридов (Oleksandr Svyrydov), кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри https://orcid.org/0000-0001-7724-663X
Посилання на сайт	http://ksuonline.kspu.edu/course/view.php?id=1175
Контактний телефон	(0552)326768
Email викладача:	timing05@ukr.net
Графік консультацій	Середа, 14:00-15:00, ауд. 223 або за призначеним часом
Методи викладання	практичні заняття, презентації, тестові завдання, індивідуальні завдання
Форма контролю	залік

2. Анотація до курсу: навчальна дисципліна розрахована на години семінарських занять з метою забезпечити оволодіння іншомовною мовленнєвою діяльністю в основних її видах – говорінні, аудіюванні, читанні й письмі – з метою здійснення іншомовного міжособистісного спілкування; формувати мовну, соціокультурну й мовленнєву компетентності студентів; розвивати пізнавальні й інтелектуальні здібності студентів, їх мовленнєву й творчу активність, ініціативність; формувати вміння самостійно поповнювати свої знання.

3. Метою курсу є розвиток у студентів професійних компетентностей: мовної, мовленнєвої і соціокультурної, що сприятиме їхньому ефективному функціонуванню в культурному розмаїтті навчального й професійного середовищ.

Практична мета: формувати в студентів загальні й професійно орієнтовані комунікативні мовленнєві компетенції (лінгвістичну, соціолінгвістичну й прагматичну) для забезпечення ефективного спілкування в академічному й професійному середовищі.

Освітня мета: формувати в студентів загальні компетенції (декларативні знання, вміння й навички, вміння вчитися); сприяти розвитку здібностей до самооцінки й здатності до самостійного навчання, що дозволить студентам продовжувати навчання в академічному й професійному середовищі як під час навчання у ВНЗ, так і після отримання диплома про вищу освіту.

Пізнавальна мета: залучати студентів до академічних видів діяльності, що активізують і розвивають увесь спектр пізнавальних здібностей.

Розвивальна мета: допомагати студентам у формуванні загальних компетенцій з метою розвитку їх особистої мотивації (цінностей, ідеалів); зміцнювати впевненість студентів як користувачів мови, а також їх позитивного ставлення до вивчення мови.

Соціальна мета: сприяти становленню критичного самоусвідомлення й умінь спілкуватися та робити вагомий внесок у міжнародне середовище, що постійно змінюється.

Соціокультурна мета: досягати широкого розуміння важливих і різнопланових міжнародних соціокультурних проблем для того, щоб діяти належним чином у культурному розмаїтті професійних та академічних ситуацій.

4. Компетентності та програмні результати навчання:

ЗК 1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК 2. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 4. Здатність спілкуватися іноземною мовою.

ЗК 11. Здатність працювати в міжнародному контексті.

ФК-1. Здатність вільно орієнтуватися в різних лінгвістичних напрямках і школах.

ФК-2. Здатність осмислювати літературу як полісистему, розуміти еволюційний шлях розвитку вітчизняного і світового літературознавства.

К-3. Здатність до критичного осмислення історичних надбань та новітніх досягнень філологічної науки.

ФК-4. Здатність здійснювати науковий аналіз і структурування мовного / мовленнєвого й літературного матеріалу з урахуванням класичних і новітніх методологічних принципів.

ФК-7. Здатність вільно користуватися спеціальною термінологією в обраній галузі філологічних досліджень.

ПРУ 4. Вільне володіння державною та іноземною мовами, що передбачає їх активне використання в різних комунікативних ситуаціях, зокрема у професійній діяльності, побуті, культурному житті громади.

ПРУ 7. Уміння створювати, аналізувати, рецензувати, редагувати наукові та публіцистичні тексти з культурологічної та мистецтвознавчої проблематики.

5. Структура курсу

Кількість кредитів/годин	Лекції (год.)	Практичні заняття (год.)	Самостійна робота (год.)
2 кредита / 60 годин		30	28

6. Технічне й програмне забезпечення/обладнання: ноутбук, проектор, телевізор

7. Політика курсу: відвідування практичних занять (неприпустимість пропусків, запізень); правила поведінки на заняттях (активна участь, виконання необхідного мінімуму навчальної роботи, відключення телефонів); підкріплення відповіді на питання семінарського заняття прикладами з наукових доробків вітчизняних і закордонних учених;

При організації освітнього процесу в Херсонському державному університеті студенти та викладачі діють відповідно до: Положення про самостійну роботу студентів (<http://www.kspu.edu/About/DepartmentAndServices/DACademicServ.aspx>); Положення про

організацію освітнього процесу
<http://www.kspu.edu/About/DepartmentAndServices/DAcademicServ.aspx>); Положення
 про проведення практики студентів
<http://www.kspu.edu/About/DepartmentAndServices/DAcademicServ.aspx>); Положення
 про порядок оцінювання знань студентів
<http://www.kspu.edu/About/DepartmentAndServices/DAcademicServ.aspx>); Положення
 про академічну доброчесність
<http://www.kspu.edu/Information/Academicintegrity.aspx>); Положення про кваліфікаційну
 роботу (проект) студента
<http://www.kspu.edu/About/Faculty/INaturalScience/MFstud.aspx>); Положення
 внутрішнє забезпечення якості освіти
<http://www.kspu.edu/About/DepartmentAndServices/DMethodics/EduProcess.aspx>); Положення
 про порядок і умови обрання освітніх компонент/навчальних дисциплін за вибором
 здобувачами вищої освіти
<http://www.kspu.edu/About/DepartmentAndServices/DMethodics/EduProcess.aspx>)

За наявності міжнародного сертифікату з іноземної мови на рівні B2 та вище,
 освітня компонента/ навчальна дисципліна з іноземної мови може бути
 зарахована з максимальною
 оцінкою».

8. Схема курсу

Назва змістових модулів і тем		Кількість годин										
		денна форма						Заочна форма				
		усього	у тому числі					усього	у тому числі			
л	п		Лаб	інд	с.р.	л	п		лаб	інд	с.р.	
Змістовий модуль 1. Закордонна подорож на наукову конференцію												
1	Вступ до основ наукової комунікації	4		2			2	4				4
2	Подорож за кордон на наукову конференцію	4		2			2	4				4
3	Мовленнєвий етикет спілкування англійською мовою	4		2			2	6		2		4
4	Ділова та наукова кореспонденція	4		2			2	4				4
5	Організація роботи конференції	4		2			2	4				4
6	Загальна інформація про хід конференції	4		2			2	4				4
7	Обов'язки	4		2			2	2				2

	Організаційного комітету											
8	Підготовка друкованих праць	2		2			2		2			
Разом за змістовим модулем 1		30		16			14	30		4		26
Змістовий модуль 2. Міжнародна наукова конференція												
1	Відкриття роботи конференції	4		2			2	4				4
2	Доповідь на конференції	4		2			2	6		2		4
3	Дискусія на конференції	4		2			2	4				4
4	Робота секцій на конференції	4		2			2	4				4
5	Закриття роботи конференції	4		2			2	4				4
6	Розважальна програма на конференції	4		2			2	4				4
7	Наукові статті за темою дослідження	4		2			2	4		2		2
8	Вступ до наукового дослідження	2		2								
Разом за змістовим модулем 2		30		16			14	30		4		26
Усього годин		60		32			28	30		4		26

9. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Вступ до основ наукової комунікації	2
2	Подорож за кордон на наукову конференцію	2
3	Мовленнєвий етикет спілкування англійською мовою	2
4	Ділова та наукова кореспонденція	2
5	Організація роботи конференції	2
6	Загальна конференція о ході конференції	2
7	Обов'язки Організаційного комітету	2
8	Підготовка друкованих праць	2
9	Відкриття роботи конференції	2
10	Доповідь на конференції	2
11	Дискусія на конференції	2
12	Робота секцій на конференції	2
13	Закриття роботи конференції	2
14	Розважальна програма на конференції	2
15	Наукові статті за темою дослідження	2
16	Вступ до наукового дослідження	2

10. Змістові модулі

Змістовий модуль №1. Закордонна подорож на наукову конференцію

Тема 1. Вступ до основ наукової комунікації
Тема 2. Подорож за кордон на наукову конференцію
Тема 3. Мовленнєвий етикет спілкування англійською мовою
Тема 4. Ділова та наукова кореспонденція
Тема 5. Організація роботи конференції
Тема 6. Загальна інформація про хід конференції
Тема 7. Обов'язки Організаційного комітету
Тема 8. Підготовка друкованих праць

Змістовний модуль №2. Міжнародна наукова конференція.

Тема 1. Відкриття роботи конференції
Тема 2. Доповідь на конференції
Тема 3. Дискусія на конференції
Тема 4. Робота секцій на конференції
Тема 5. Закриття роботи конференції
Тема 6. Розважальна програма на конференції
Тема 7. Наукові статті за темою дослідження
Тема 8. Вступ до наукового дослідження

11. Самостійна робота

Самостійна робота студента (СРС) є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять, і є невід'ємною складовою процесу вивчення конкретної дисципліни. Її зміст визначений робочою навчальною програмою, методичними матеріалами, завданнями та вказівками викладача.

Самостійна робота студента забезпечується системою навчально-методичних засобів, передбачених для вивчення дисципліни: методичними рекомендаціями щодо виконання самостійної роботи, словниками тощо. Навчальний матеріал дисципліни, передбачений робочим навчальним планом для засвоєння студентом у процесі самостійної роботи, виноситься на підсумковий контроль разом з навчальним матеріалом, який опрацьовувався під час аудиторних занять.

Зміст СРС з дисципліни «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)» складається з таких видів роботи:

1) самостійне опрацювання матеріалу навчальної дисципліни, запропонованого викладачем, згідно з навчально-тематичним планом:

- читання, переклад, творче переосмислення інформації, її особистісна оцінка та наступне використання;
- переклад та вивчення фахової лексики;
- виконання окремих вправ і завдань на розвиток усного мовлення;
- робота з двомовним словником;
- написання письмових робіт тощо.

2) виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань;

3) підготовка до тестових випробувань та екзамену.

Під час складання плану самостійної роботи студента виходимо із загального обсягу годин, що відводяться на самостійну роботу з дисципліни, видів самостійної роботи, що плануються для виконання студентом, загального тижневого бюджету часу студента, фізіологічно обґрунтованих норм навчального навантаження тощо.

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1	Наукові тексти за фахом	14	14
2	Анотації статей наукового та освітянського змісту	14	12
Усього		28	26

ПІДСУМКОВА ТЕКА

Методи навчання.

Для досягнення комунікативної компетентності студентів викладач іноземної мови використовує новітні методи навчання, що поєднують комунікативні та пізнавальні цілі. Інноваційні методи навчання іноземних мов, які базуються на гуманістичному підході, спрямовані на розвиток і самовдосконалення особистості, на розкриття її творчого потенціалу, створюють передумови для ефективного поліпшення навчального процесу у вищих навчальних закладах. Основними принципами сучасних методів є: рух від цілого до окремого, орієнтація практичних занять на студента (learner-centered lessons), цілеспрямованість та змістовність занять, їх спрямованість на досягнення соціальної взаємодії за наявності віри викладача в успіх своїх студентів.

I. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності

- За джерелом інформації: .
- словесні: пояснення, розповідь, бесіда;
- наочні: спостереження, ілюстрація, демонстрація;
- практичні: вправи.

За логікою передачі і сприймання навчальної інформації: індуктивні, дедуктивні, аналітичні, синтетичні

За ступенем самостійності мислення: репродуктивні, пошукові, дослідницькі, продуктивні.

За ступенем керування навчальною діяльністю: під керівництвом викладача; самостійна

робота; виконання індивідуальних навчальних завдань

II. Методи стимулювання інтересу до навчання:

- навчальні дискусії;
- створення ситуації пізнавальної новизни;
- створення ситуації зацікавленості (метод цікавих аналогій тощо).

З метою розвитку мовної, мовленнєвої й соціокультурної компетентностей широко впроваджуються інноваційні методи навчання, що забезпечують комплексне оновлення традиційного педагогічного процесу. Це, наприклад, комп'ютерна підтримка навчального процесу, впровадження інтерактивних методів навчання (внутрішні (зовнішні) кола (inside/outside circles); мозковий шторм (brain storm); обмін думками (think-pair-share); парні інтерв'ю (pair-interviews); робота в малих групах (small groups work), проектна робота (R&D), ситуативне моделювання (modeling situations) тощо).

Методи контролю.

Контроль у навчанні іноземної мови студентів нефілологічних спеціальностей передбачає виявлення рівня сформованості мовленнєвих навичок і умінь, визначення правильності організації навчального процесу, діагностування труднощів засвоєння матеріалу учнями, перевірку ефективності використаних методів і прийомів навчання. Контроль здійснюється з дотриманням вимог об'єктивності, індивідуального підходу, систематичності і системності, всебічності та професійної спрямованості контролю.

Використовуються методи усного та письмового контролю, одномовний (безперекладний) і двомовний (перекладний) контроль, які сприяють підвищенню мотивації майбутніх фахівців до навчально-пізнавальної діяльності іноземною мовою. Відповідно до специфіки мовленнєвої підготовки студентів перевага віддається

- усному опитуванню студентів (презентація, доповідь, складання діалогів),
- письмовому (модульна/семестрова контрольна робота, диктант, тест, написання реферату, складання анотацій до фахових/суспільно-політичних статей).

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ компетенції студентів

Критерії оцінювання мовленнєвої компетенції студента (під час усного опитування, захисту доповіді, презентації)

1. Зміст повідомлення:
 - 1) повнота розкриття теми (достатнє за обсягом висловлювання, яке відповідає зазначеній темі, розкриває її логічно та послідовно, містить власну думку) ;
 - 2) комунікативна спрямованість (висловлювання, яке повністю відповідає ситуації спілкування, містить особистісні оцінюючі фрази, передає власне ставлення студента до об'єкту висловлювання);
 - 3) інформаційна значущість повідомлення (адекватне і достатнє використання додаткового матеріалу на підтримку власних міркувань або для посилення естетичного рівня викладу).
2. Лінгвістична компетенція:
 - 1) вимова (звуки, інтонація, темп);
 - 2) лексичний запас (висока лексична насиченість, різноманітність вжитих структур, кліше, виразів, ідіом, точність епітетів, порівнянь тощо);
 - 3) функціональна адекватність (достатня функціональна адекватність ужитих лексичних одиниць, структур тощо);
 - 4) граматична правильність (нормативне додержання правил порядку слів у реченні, вживання інверсії, правильність утворення і адекватність вживання граматичних форм, достатня різноманітність ужитих граматичних структур).

Критерії оцінювання тестування

100-90 % – «5»

89-70 % – «4»

69-30 % – «3»

30-20 % – «2»

20-10 % – «1»

Критерії оцінювання творчої роботи (опис, діалог і т.і.)

Обсяг 25-30 фраз

0-3 помилка – «5»

4-5 помилок – «4»

6- 9 помилок – «3»

10-12 помилок – «2»

більше ніж 13 помилок – «1»

Критерії оцінювання написання анотації на статтю за фахом

Позиції анотування	Основні вимоги	Кількість балів
1. Вибір статті	– відповідність змісту статті фаховому спрямуванню; – об'єм статті – не менше 50 речень.	15 5
2. Оформлення студентської роботи над її текстом	– охайний зовнішній вигляд статті; – термінологічний словник, відпобраної лексики фахові студента.	5 20
3. Написання та оформлення анотації	– об'єм анотації (10-15 речень); – відповідність плану анотації: а) назва статті б) автор статті, вихідні дані статті в) тема статті г) зміст статті (факти, події, люди) г) думка анотуючого про статтю	5 50
Загальна кількість балів:		100

Оцінювання

100 – 90	“5”
----------	-----

89 – 75	“4”
74 – 60	“3”
59 балів і менше	“2”

Залік. Атестація з іноземної мови оформлюється на підставі поточних оцінок на останньому практичному (семінарському, лабораторному) занятті з цього модулю викладачем, що проводив практичні (семінарські, лабораторні) заняття. При виставленні заліку викладачем враховуються отримані студентом результати за *аудиторну роботу, атестацію із змістових модулів, самостійну роботу та індивідуальну роботу.*

Оцінювання заліку за національною системою:

Оцінка в національній системі	Оцінка ECTS
«5» відмінно	A
«4» добре	B
	C
«3» задовільно	D
	E
«2» незадовільно	FX
«1» незадовільно	F

Екзамен -- це форма підсумкового контролю засвоєння студентами теоретичного та практичного матеріалу з дисципліни «Іноземна мова».

Екзамен може приймати тільки професор, доцент, старший викладач, або викладач (асистент) разом з старшим викладачем, доцентом, професором за дорученням завідувача кафедри.

Форма проведення диф. залік – усна.

У разі відсутності на екзамені з поважних причин студент повинен повідомити про неможливість складання екзамену не пізніше наступного після екзамену дня.

У разі отримання незадовільної оцінки студент повинен перескласти цей екзамен викладачу, а в разі незадовільної оцінки і на цей раз - комісії з ліквідації академічної заборгованості до завершення навчального семестру.

Остаточною оцінкою є семестрова підсумкова оцінка.

Оцінювання диференційованого заліку, екзамену оформлюється за національною системою:

Оцінка в національній системі	Оцінка ECTS
«5» відмінно	A
«4» добре	B
	C
«3» задовільно	D
	E
«2» незадовільно	FX
«1» незадовільно	F

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко В. А. и др. Английский язык для пединститутков. – К.: Высшая школа, 1999. – С. 21 – 37.
2. Борковская Н. Б. Пособие для научных работников по развитию навыков устной речи. – Л.: Просвещение. – 1970. – С. 5 – 15.
3. Д. В. Бэдэрэу. Научная конференция. Пособие по развитию навыков устной речи. – Кишинёв: Штиинца. – 1975. – С. 40 – 62.
4. Вавилова М. Учимся читать быстрее. - М.: Высшая школа, 1994. – С. 12 – 16.
5. Вигдорович Е. С. Oral Practice for Scientific Students. – М.: Высшая школа. – 1972. – С. 12 – 28.
6. Ворончук А.П., Шабатіна К.М. Підручник англійської мови. - К.: Вища школа, 1998. – С. 22 – 32.
7. Покорна Л.М., Цоброва І.А., Валуєва І.В. та ін.. Навчально-методичний посібник з англійської мови як загальноосвітньої дисципліни «Закордонна подорож студента на наукову конференцію». Для студентів I – III курсів немовних факультетів. Херсон – 2002. – 48 с.

Додаткова література

1. Ворончук А.П., Шабатіна К.М. Підручник англійської мови. - К.: Вища школа, 1998. – С. 12 – 18.
2. Горкун М.Г. Учебник английского языка для студентов неязыковых специальностей вузов. - К.: Вища школа, 2003. – С. 82 – 90.
3. Зарубина З.В. и др. Продолжайте совершенствовать свой английский.: Учебное пособие./2-е изд.- М.: Высшая школа., 1988. – С. 72 – 80.
4. Клементьева Т.Б. Повторяем времена английского глагола. Учебное пособие. 2-е издание. - М.: Высшая школа, 1990. – С. 33 – 48.
5. Королькова В.А., Лызова Р.Н. и др. Учитесь читать газеты. - М.: Высшая школа, 1999. – С. 12 – 20.
6. Покорна Л.М. Основы наукової комунікації іноземною мовою. Методичні рекомендації щодо організації самостійної роботи для магістрантів немовних факультетів. – Херсон: ХДУ, 2010. – С. 2 – 40 с.
7. Совершенствуйте свой английский: Учебное пособие для ин-тов и факультетов иностранных языков./ Э.П. Ельникова, З.В. Зарубина, Л.А.Кудрявцева, М.Ф. Ширманова. – 2-е изд. – М.: Высшая школа., 1988. – С. 20 – 37.
8. Цоброва І. А. Навчально-методичний посібник з англійської мови як загальноосвітньої дисципліни для студентів I–III курсів заочної та екстернатної форми навчання.–Херсон: Видавництво ХДПУ, 2002.– С. 40 – 48.

Інформаційні ресурси

Освітні платформи, що рекомендовані МОН України: Coursera: www.coursera.org;

Udemy: www.udemy.com; Prometheus: prometheus.org.ua; EdPro:

<https://edpro.ua/webinars> ; PlusbyPhysiopedia: <https://members.physio-pedia.com> .

Онлайн курси, що рекомендовані для вивчення: Conferences
<https://ua.udemy.com/organization/search/?src=ukw&q=scientific+conference>

WEB-sites:

1. English as a Second Language <http://academic.cuesta.cc.ca.us/ahalderma/ESL.htm>
2. English Grammar Links for ESL Students <http://www.gl.umbc.edu/~kpokoy1/grammar1.htm>
3. English for Science and Technology: <http://www.hut.fi/~rvilmi/EST>
4. On-Line English Grammar: <http://www.eolunet.com/english/grammar/toc.html>
5. On-Line Language Exercise: <http://www.ilegroup.com/interactive/>
6. Learning English on the Web <http://www.rong-chang.com>
7. Online Directory of ESL Resources <http://www.cal.org/ericcll/ncbe/esldirectory/>

ІНТЕРНЕТ-СТОРІНКИ

1. Англійська мова для правників. English for Lawyers: підручник з навчальної дисципліни "Англійська мова (за професійним спрямуванням)" [Електронний ресурс] / [Н.І. Арзянцева, Л.В. Гайдамашук, О.Є. Гуменчук, В.О. Кічигін, С.М. Молотай, О.О. Нагорна, А.А. Петрушко] // Хмельницький університет управління та права, 2011. – Режим доступу до підручн.: http://www.univer.km.ua/sub_kaf/s_531.pdf
2. Практикум з англійської мови за професійним спрямуванням. Частина 1. [Електронний ресурс] / Бабкова-Пилипенко Н.П. // Миколаїв: видавництво МДГУ ім. Петра Могили, 2008. – 100 с. – Режим доступу до підручника: <http://lib.chdu.edu.ua/index.php?m=3&b=72>
3. Английский язык для экономистов: учебник для вузов [Електронний ресурс] / Е.Н. Малюга, Н. В. Ваванова, Г. Н. Куприянова, И. В. Пушнова // СПб.: Питер, 2005. — 304 с: ил. — (Серия «Учебник для вузов»). – Режим доступу до підручн.: http://lukyanenko.at.ua/_ld/1/150_.pdf
4. Online-учебник по английскому языку [Електронний ресурс] / Обучающий сайт Begin English // Режим доступу до підручн.: <http://begin-english.ru/study/>
5. Англійська мова для вищих навчальних мистецьких закладів: підручник для студентів та аспірантів вищих навчальних закладів [Електронний ресурс] / Є. Г.Чечель, Н. П. Чечель // Вінниця: НОВА КНИГА, 2011. – 456 с. – Режим доступу до підручн.: <http://novaknyha.com.ua/downloads/pdf/450.pdf>